

SZÉKELYHIDI ÁGOSTON

*Nemzeti hiányállapot**Pártállami átmentés és alkotmánymódosítás 1989-ben*

Rendszerváltozásról az első szabadon választott Országgyűlés megalakulásától, 1990. május 2-ától beszélünk. Ez a rendszerváltozás azonban csak közjogilag nyitott új korszakot. Nemzetpolitikában, tulajdonlásban, hazai és külföldi érdekkapcsolatban az új jobboldali kormányzat szereplői és támogatói hátrányból indultak. Ezen a téren kényszerpályára léptek. Nem tehettek mást. Az addigi kommunista pártállam ugyanis oly módon szüntette meg önmagát, hogy az említett létfontosságú körben előnyt szerzett az átmentéshez. Ez az előny és ez a hátrány szabta meg a rendszerváltozás kényszerpályáját.

Tartós hátrány és akadály azóta itt elsősorban a nemzetpolitika elfojtásában öltött és ölt testet. De hát a pártállamból a jogállamba vezető fordulat miatt, miben és hogyan járult hozzá épp a nemzetpolitika elfojtásához? A magyarországi pártállam előbb a kommunista birodalom, majd a nemzetek feletti pénzpiac szolgálatába szegődött. Meghatározó érdeke így végig a nemzeti önrendelkezés ellen irányult és irányul – átmentését is ezen a pályán kereste. Lehetőséget erre főleg az alkotmánymódosítással teremtett magának. Ezt az alkotmánymódosítást a nyitott állam, nyitott gazdaság, nyitott társadalom elvére építették. A pártállami alkotmányt úgy formálták jogállammivá, hogy az a döntéshozókat és a tulajdonosokat a jogállamban se kötelezze a nemzeti érdek képviselőjére és védelmére, illetve a nemzetek feletti külső érdek hazai érvényesítése ne ütközzön alkotmányos tiltásba. Az 1989-es alkotmánymódosítás ezáltal tette tartóssá a pártállam átmentési esélyét a jogállam keretei között.

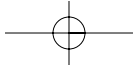
HÁROMSZOROS VERSENYFUTÁS

Lássuk az érintett döntési folyamat eseményeit. Ez a folyamat a pártállam döntéshozó testületében, a központi bizottságban zajlott. Ezen testület zárt ülésének titkosított jegyzőkönyvei szerint a mindenkori felső döntéshozók az ország irányítását a külső politikai és gazdasági függőséghez igazították. Tudták, hogy személyes és csoportos helyzetük, sikerük vagy kudarcuk is ezen az igazodáson múlik. Nem a nemzeti ügy távlatára, hanem a napról napra szóló érdekpolitikára figyeltek. Évtizedek tanúsítják, hogy ezek a felső döntéshozók a folyamatos túlélésre rendezkedtek be – az ugyancsak folyamatosan fenyegető gazdasági válság, államcsőd és világpolitikai erőingadozás szorításában. Mindez 1989-ben végpontig jutott. A pártállam döntéshozói megoldásul az előre menekülést, az átmentést választották.

Gyökeres változtatás helyett először 1963-ban határoztak az előre menekülés mellett. A politikai bizottság június 11-ei ülésén Kádár János pártfőtitkár indokolta meg a titkos nyugati hitel kérését: „Egész fizetési mérlegünkre azt mondanám, hogy hat és fél éve csak javítgatjuk. De ha nem tudunk változtatni azon, hogy nyugatról mindig nagyobb a behozatalunk, mint a kivitelünk, akkor ez mértani arányban fog nőni, amíg be nem következik az államcsőd. Most a hittel próbálkozunk.” Próbálkoztak is aztán újabb és újabb hitellel 1989-ig. Akkor megint az államcsőd szélére sodródtak, de a szokásos hitelalku már véget ért. Grósz Károly pártfőtitkár szeptember 6-án szigorúan titkos feljegyzést készített, egy példányban, a szűk vezetői kör részére: „Olyan elfogadhatatlan helyzet alakult ki, hogy a gyorsuló konvertibilis eladósodás nagysága megközelíti forintban a rubel kereskedelmi aktívum növekményének és a lakossági értékmentő devizaszerzésnek az együttes összegét. A belső társadalmi egyensúly, ezen belül a tömeges munkanélküliség és a növekvő lakossági teher miatt éleződő szociális feszültség reálisan csak újabb külső források bevonása esetén tartható kezelhető szinten. E koncepció következménye egyben a nyugati finanszírozástól való függőség tudatos felvállalása, tudomásul véve annak kül- és belpolitikai vonzatait.” Grósz Károly itt az idősb Bush amerikai elnökkel július 22-én folytatott titkos budapesti tárgyalás tanulságát is levonta. Bush elnök a „reformfolyamat folytatása” fejében vállalt garanciát – az államcsőd elkerülésének segítségét ettől tette függővé. A pártállami döntéshozók most már csak a pártállam gyors lebontása és átalakítása árán menekülhettek.

Útjukat azonban eltorlaszolta volna az MDF alkotmányozási kezdeményezése. Az 1987-es lakiteleki alapítók nemzeti programkészítésbe fogtak, és 1988. január 30-án állásfoglalást tettek közzé az alkotmányozásról: „Az Országgyűlés alkosson új demokratikus választójogi törvényt. Az ennek alapján megválasztott új Országgyűlés dolgozzon ki új alkotmányt. Ez az alkotmány fejezze ki a társadalomban létrejött változásokat.” Bizony, ez a tömör feladatsor nemzeti elvű alkotmányozást tűzött célul. Ez az alkotmányozás aztán nyomban gátat vetett volna a külső érdek elsőbbségének és a külső érdeket képviselő helytartók átmentésének – végül pedig a nemzeti önrendelkezést emelte volna a törvények elvévé. Ne feledjük, 1989-ben járunk. Az MSZMP-t az év elején másfajta megrázkódtatás is érte. Pozsgay Imre, amúgy a politikai és a központi bizottság tagja, január 28-án egy élő rádióműsorban bejelentette, hogy Magyarországon 1956-ban nem ellenforradalom zajlott, hanem népfelkelés. Ez a történelmi és politikai minősítés aláásta a forradalom leveréséből és megtorlásából keletkezett kommunista állampárt legitimitását.

Fentmaradásuk és átmentésük érdekében háromszoros versenyfutásba kellett kezdeniük az idővel. Elébe kívántak vágni az államcsődnek, a nemzeti elvű alkotmányozásnak, a legitimitás elvesztésének. Közben a versenypályán az ellenzék is hajrába fogott. Az új pártok, mozgalmak, egyesületek 1989 elején Ellenzéki Kerekasztalban tömörültek. Velük szemben a pártállami döntéshozók nyilvánosan a tárgyalás, titokban viszont a gyengítés, a megosztás, a félrevezetés, a meg-

előzés eszközeihez folyamodtak. Tehették, hiszen az intézményekkel és a forrásokkal egyedül ők rendelkeztek. A titkolódzást is kényükre-kedvükre alkalmazhatták.

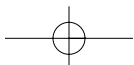
Számolnunk kell azzal is, hogy Magyarországon 1956. november 4-étől ket-tős, majd hármass hatalom működött. A hazai pártállam kezdetben a kommunis-ta birodalmi akarat helytartójaként viselkedett, később, 1982-től a növekvő titkos államadósság következtében a nemzetek feletti pénzpiacot is kiszolgálta. Ez a nyomasztó és zavaros folyamat 1988–89-ben átbillent a pénzpiaci érdekek elsőbbségének oldalára. A legtöbbet hitelező kanadai Soros–Lauder–Holtzman–Sarlos tőkebefektetési társaság kelet-európai vezérképviselője, Andrew Sarlos kínos tárgyiasággal beszél erről 1993-as emlékirataiban: „A magyarországi nómenklatúrából sokan nem demagóg idealisták, hanem pragmatisták, akik könnyedén álltak át az egyik politikai rendszertől a másikhoz. A kialakuló új elit soraiban megtaláljuk a régi nómenklatúra legjobb és legokosabb, ugyanakkor legravaszabb és leggátlátalanabb túlélőit... Közöltem, elengedhetetlen, hogy a tőkebefektetések tőkerészét magyar kormánygaranciákkal biztosítsuk. Több mint egymillió dollárt fordítottunk aztán mi magunk is arra, hogy elérjük 900 törvény és jogszabály meghozatalát, módosítását.” Nagyjából hát ezer dollárt fizettek egy-egy új nekik kedvező törvényért vagy jogszabályért. Ennyire taksálták a hazai pragmatikus igazságügyi és pénzügyi nómenklatúráját.

KITÉRŐ GÖNCZ ÁRPÁDDAL

Mindenesetre 1988-ra a vetés beérett. A pártállami Országgyűlés október 7-én megszavazta a társasági törvényt – a központosított vagyon szabad privatizációját. Elkezdődött az ország javainak olcsó és ellenőrizetlen kiárusítása. Külföldi tulajdonossal, ám hazai helytartósággal a nemzeti vagyonból épp a nemzeti érdekképviseletet szorították ki.

Tíz év alatt mindez visszafordíthatatlanná vált. Megdöbbenő bizonyítékul 1998-ban a Magyar Köztársaság elnöke ezzel a helyzettel fenyegette meg a nemzeti érdekérvényesítés híveit. Göncz Árpád, a szocialista-neoliberális érdekcsoport jelképes személyisége az 1998-as országgyűlési választás előestéjén így nyilatkozott: „A gazdaság 75 százalékát már a nemzetközi vállalatok adják, és az a kormányfő, aki ehhez bármilyen formában hozzá akar nyúlni, három hónapnál tovább nem maradhat a posztján.” Ezzel a kitérővel időben előre szaladtunk. De az 1988–89-es hatalmi viszonyok irányultságát és következményét kívántuk jellemezni. Mert hát milyen köztársasági alkotmány az, amelynek szellemében a köztársaság elnöke megfenyegeti a nemzeti érdekérvényesítést? Göncz Árpád ugyanis az alkotmány szellemét nem szegte meg, miközben a nemzet iránti hűségét megszegte. Magatartása az 1989-es alkotmányozás súlyos fogyatékoságát fejezte ki.

Tudatos fogyatékosággal állunk szemben. Most innen kanyarodjunk vissza 1988-hoz és 1989-hez.

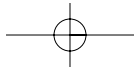

VEZETŐ SZEREP MINDEN ÁRON

Idéztük fentebb az MDF 1988. január 30-ai állásfoglalását az új nemzeti alkotmányozásról. A pártállam az MDF-et magát nyilvánosan tudomásul sem vette, ugyanakkor válaszul a politikai döntéshozást felgyorsította. Március 24-én határozatot fogadtak el a „párt vezető szerepének megerősítéséről a várható többpárti versenyben”. Októberben a társasági törvénnyel megteremtették a nyugati hitelezőkkel való kapcsolat biztosítékát, ezzel együtt a külföldi tulajdon körében saját érdekcsoportjuk részesedését, piacszerzési előnyét. Ebben az időszakban érkezett személyes csatornákon az Egyesült Államok követelése a „reformfolyamatok folytatására”, a pártállamnak a nemzetek feletti pénzpiachoz illeszkedő átalakítására. Nem előzmény nélkül. A bennfentes Andrew Sarlos erről is tájékoztat: „A Soros Alapítvány 1984 után amolyan alternatív kultuszminisztériummá nőtte ki magát. Budapesten létrehozták a Nemzetközi Menedzserképző Központot is. A nyitott társadalomért harcoltak.” A pártállam állampártjában az átmentésről és az alkotmányozásról mindezek hatására fordult célegyenesbe a döntéshozás.

Szemelvények következnek alább az MSZMP központi bizottsági üléseinek előterjesztéseiből, javaslataiból, határozataiból. Ezeket a zárt üléseket 1989. február 10-e és szeptember 25-e között tartották. Már az első főtitkári előadásban súlyos kétségek és felhívások hangzottak el. Grósz Károly kijelentette: „Felelőségünk nagy, a tét nem kevesebb, mint az, hogy a párt egységének megújításával, szervezeti fegyelmének megszilárdításával képes lesz-e a társadalmi események határozottabb befolyásolására, a nemkívánatos jelenségek, az átalakulással együtt járó politikai szélsőségek elleni fellépésre, ha kell, ellentámadásra... Gondoljuk át, hogyan befolyásolható a többpártrendszer kialakulásának folyamata, és mit kell tennünk, hogy az MSZMP a többpártrendszer viszonyai között is megőrizhesse vezető szerepét... Nemzetközi gazdasági kapcsolataink bővítésében ideológiai megfontolások nem korlátoznak bennünket. Megteremtjük, illetve folyamatosan kiépítjük az ehhez szükséges jogi, közgazdasági, intézményi feltételeket.”

A vezető szerep fenntartását és átmentését avatták zsinórmértékké. Horn Gyula a többpártrendszer természetét vette szemügyre: „Ez a felfogás, ami itt megfogalmazódott, nem mond ellent annak, hogy az MSZMP ezen belül vezető szerep megőrzésére törekszik. És ez a kulcskérdés.” A tekintélyes történész, Ormos Mária a szűkítést támogatta: „Egy kvázi többpártrendszer az, amit nem elleneztem, és most sem ellenzek, a párt hegemon szerepének a fenntartásával... Valódi többpártrendszer és a párt jelenleg fennálló egysége nem egyeztethető össze... Nem érett erre az ország, nem érett erre a társadalom, és ráadásul nem ilyen a jelenlegi helyzet, amikor ezzel lehet próbálkozni, hogy úgy mondjam, szórakozni.” Május 29-én Fejtő György az MSZMP vezető szerepének elvesztését egyenest az ország kormányozhatatlanságával azonosította: „Reálisan fenyeget bennünket egy választás utáni kormányozhatatlan helyzet veszélye is, tehát egy rendes koalíció összehozásához szükséges MSZMP választási eredmény hiányának a veszélye.” Június 24-én Szűrös Mátyás Nyers Rezsővel vitatkozva igazi távlat-

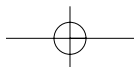
ra, a párt és a nemzet viszonyára irányította volna a gondolatokat: „Elhangzott Nyers elvtárs részéről, mintha úgy tapasztalná, hogy a nemzeti vonal vagy bizonyos nemzeti elemek túltengének bizonyos csoportok vagy személyek politizálásában. Én inkább arra gondolok, hogy a történelmi tapasztalatok és a mai társadalmi érdekek figyelembevételével erősíteni kellene politikánk nemzeti jellegét, önállóságát. Véleményem szerint semmiféle idegen modell nem másolható.” Ezt a kivételesen jelentékeny figyelmeztetést azonban senki sem osztotta. Elhallgatták, félresöpörték.

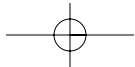
Szeptember 25-én az MSZMP átalakítási, újjászervezési ajánlásában a döntéshozók saját érdekükhöz ragaszkodtak: „A párt alapvető céljaként a demokratikus szocializmusba való átmentet fogalmazza meg. Elhatárolja magát egyfelől a polgári berendezkedés átvételétől, másfelől szakít a diktatórikus szocializmussal, a bürokratikus pártállammal... Legfőbb célunk a demokratikus szocializmus, amelyet békés, népi demokratikus úton, fokozatos átmenettel, a társadalom és a gazdaság működőképességét fenntartva kívánunk elérni.” Az MSZMP döntéshozói úgy találták, hogy nem saját érdekcsoportjuknak kell az országot és a nemzetet szolgálnia, hanem az országnak és a nemzetnek kell az ő átmentésükhöz idomulnia.

VISZONYULÁS AZ ELLENZÉKHEZ

Modellváltás? Rendszerváltás? Az érdemi rendszerváltozást az MSZMP döntéshozói eleve visszautasították. A február 10-ei nyitó ülésen Grósz Károly leszögezte: „Politikai ellenfeleink nem a szocializmust akarják megjavítani, hanem békés eszközökkel megdönteni. Nem a gondokban akarnak osztozni, hanem meglévő gyengeségeinkre építve restaurációt végrehajtani.” Az érdemi rendszerváltozást nacionalista és polgári restaurációnak bélyegezték meg.

Az 1987-től megjelenő új politikai szervezetekhez ezen az alapon viszonyultak. Ha kellett, együttműködtek velük, ha lehetett, kiszorításukra és megbontásukra törekedtek. Még 1988-ban például felajánlották ellenzéki személyiségeknek, hogy mondjanak ünnepi beszédet és koszorúzzanak közösen pártállami rendezvényeken március 15-én. Néhány kispap és szociáldemokrata engedett is a nyilvános szereplés csábításának. De 1989. március 22-én megalakult az Ellenzéki Kerekasztal. Április 8-án az MSZMP ismerkedő tárgyalásra küldött meghívókat az Ellenzéki Kerekasztal társszervezeteinek – a Fidesz kivételével. Ez a megosztási kísérlet már kudarcot vallott. Megosztási és ütközési pontokat jelölt ki Fejti György április 12-ei elemzése: „Ami a választások utáni esetleges koalíciós együttműködést illeti, erre vonatkozóan többé-kevésbé határozott szándékot az úgynevezett történelmi pártoknál lehet tapasztalni. Tehát a Szociáldemokrata Pártnál, a Független Kisgazda Pártnál és a Néppártnál van erre vonatkozó szándék, de szerintük a kérdésről tárgyalni ma nem időszerű. A Magyar Demokrata Fórum esetében tartózkodó magatartást lehet tapasztalni. A Szabad Demokraták Szövetsége és a Fidesz esetében azt lehet elmondani, hogy radikalizálódik az álláspont.”

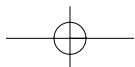
Június 23-án Grósz Károly külön szempontként említette: „Belpolitikai helyzetünket alapvetően határozza meg az ellenzék aktivizálódása mindenekelőtt a nyilvánosság fórumain, továbbá a szocialista rendszerünket nyíltan, provokatív módon támadó ellenséges erők agresszivitása.” Ellenzéket és ellenséget egy táborba soroltak. A helyzetrajz az MSZMP önvédelmi és átmentési törekvését támasztotta alá – céloksági eljárással. Úgy forgatták ki a dolgot, hogy ha az MSZMP örökös vezető szerepét az ellenzék nem fogadja el, akkor ez az MSZMP-t feljogosítja az örökös vezető szerep védelmére. Az utolsó központi bizottsági ülésen, szeptember 25-én Grósz Károly pártfőtitkár ezért is búcsúzott sűrű felszólítással: „Az elmúlt másfél év tapasztalatai azt mutatják, hogy a párttagság és a pártönkívüliek jelentős tömegei ragaszkodnak a szocializmushoz. Nem rendszerváltást, hanem modellváltást, korszerű, hatékonyan működő demokratikus szocializmust akarnak. Úgy érzem, ezen az alapon lehet kompromisszumot kötni.” Ezek az álláspontok, vélemények és törekvések torkollottak aztán bele az alkotmányozás stratégiájába.

„...NE ENGEDJÜK ÁT AZ ALKOTMÁNYOZÁST...”

Valószínűleg nem sokkal az MDF 1988-as alkotmányozási megnyilatkozását követően határoztak az MSZMP felső döntéshozói a maguk alkotmányozási menetrendjéről. Ezzel a munkával az Igazságügyi Minisztériumot bízták meg. Az állampárt központi bizottsága 1989. február 8-án küldte ki a testületi tagoknak és a meghívott szakértőknek az első változatot. A hosszú döntéssorozat nyitányaként a központi bizottság február 10-ei állásfoglalása a „kiegyensúlyozott átmenet” mellett érvelt: „Az MSZMP kinyilvánítja, hogy kész két- és többoldalú megbeszéléseket folytatni a hatalom gyakorlásának új módjáról minden törvényes keretek között működő szervezettel. Az együttműködés feltétele az alkotmány, a törvények megtartása, a társadalmi fejlődés szocialista útjának elfogadása, nemzetközi kötelezettségeink tiszteletben tartása, törekedve a két katonai tömb egyidejű felszámolására... A politikai intézményrendszer mélyreható átalakulásában meghatározó szerepe lesz az új Alkotmánynak és választójogi törvénynek.”

Szokásos módon titkos tervezetről, majd belső pártvitáról határoztak. A szempontokat február 20-án Fejtő György ismertette: „Egy sor kérdésre önálló napi-rendi formában is vissza kell térnünk. Gondolom, ilyen lesz az elnöki rendszer kérdése. Amennyiben döntés születik arról, hogy elnöki rendszerre térjünk át, akkor ezt nagyon aprólékosan végig kell gondolnunk. De ugyanígy az Alkotmánybíróságról is tárgyalnunk kell... Nagyon fontos a társadalmi, gazdasági, politikai rendről szóló Alkotmány-fejezeteket is áttekinteni.”

Az államelnöki intézmény gyors megújítását a központi bizottság hangadói igazából taktikai értékűnek ítélték, de a várható választási kampányban fontosnak. Ezt már a Nemzeti Kerekasztal tárgyalások tapasztalataira is hivatkozva, szeptember 1-jén Pozsgay Imre terjesztette elő: „Az MSZMP álláspontja, hogy a köztársasági elnököt a nép válassza meg, tehát egyenes választás útján, közvetlen választás útján és minél előbb, az országgyűlési választásokat is megelőzve. E kérdésben

az ellenzék hajthatatlannak mutatkozik. Ha ebben nem születik megállapodás, vagyis az ellenzék kitart amellett, hogy csak az új parlament megválasztása után, és parlamenti úton lehessen választani köztársasági elnököt, akkor alig van remény arra, hogy az MSZMP ebből bármit is profitálhat. Tehát ezen a ponton nem lehet kompromisszumot kötni.”

Pártérdek fűződött az Alkotmánybíróság sürgős felállításához is. Ez a testület a tervezet szerint hatékonyan védhette volna ugyanis a demokratikus szocializmus vagy legalább a szocialista hegemonia elvét: „Hatáskörébe tartozhat még: az Alkotmányban rögzített alapjogok védelme, a politikai pártok nyilvántartásba vétele, alkotmányellenes tevékenységük utólagos megállapítása, szükség esetén feloszlátása.” Külön cikkelybe foglalták „A gazdálkodás alanyainak jogait”. Így: „A gazdálkodás alanyait – állampolgárokat és gazdasági szervezeteket – megilleti a tulajdonszerzés és a tulajdonnal való szabad rendelkezés... A gazdálkodás működésének rendje a vállalkozás és a verseny szabadságán alapul.” Ezt a szöveget, azaz ezt is a Soros–Lauder–Holtzman–Sarlos tőkebefektetési társaság szíves támogatásával 1987–88-tól munkálkodó szakértők készítették elő.

Június 13-ától szeptember 18-áig tárgyalt a Nemzeti Kerekasztal. Az ellenzéki erők az alkotmányozásban a leendő szabad választáshoz vezető út megtisztításának legfőbb feltételét látták. Az MDF is ebbe illesztette bele a maga korábbi alkotmányozási feladatsorát – azzal számolva, hogy alkotmányozó nemzetgyűlést majd az új Országgyűlés hív, hívhat össze. Az MSZMP tárgyalói szeptember 1-jén a központi bizottságnak most már bizonyos kompromisszumot javasoltak: „A demokratikus szocialista jelzőnek benne kell lennie az Alkotmányban, de minden társadalmi-politikai viszonyra utaló részt a rendelkezési cikkelyekből ki kell venni, mert ebben érzi az ellenzék a fenyegetést.” Középpontba mindinkább a választási törvény került. Az Ellenzéki Kerekasztal a rendelkezési cikkelyek megtisztításával, a szabad választás biztosítékaival az alkotmányozásban sikert ért el. Az MSZMP ennek hatására az alkotmányozás leegyszerűsített útjára-módjára tért át: az 1988–89-ben készült új szöveg helyett az 1949-es Alkotmány módosítására. De az átmentés stratégiai céljából nem engedtek. Ha az Ellenzéki Kerekasztal a demokratikus és emberi jogok teljességéhez ragaszkodott, a pártállam állampártja a nemzeti önrendelkezés esélyének teljes hiányát tekintette mércének. Az MSZMP éberrel vigyázott ennek a hiánynak az elhallgatására, elfedésére. Az utolsó napok ebben a feszültségben teltek. „Felhatalmazásunk igazából arra volt, hogy tárgyaljunk, és ne jussunk semmire” – vallotta be később az Igazságügyi Minisztérium szakértője, Kajdi József. Szó, ami szó, kihúzták.

Szeptember 12-én Nyers Rezső pártelnök történelmi jelentőségűnek nevezte a sietős alkotmányozást: „Történelmi jelentősége van annak, hogy ne engedjük át az alkotmányozást az új, nem tudjuk, milyen parlamentnek. Ebben az MSZMP szerepe a döntő.” Az Ellenzéki Kerekasztal továbbra sem értett egyet a köztársasági elnök hatáskörének és választásának, valamint az Alkotmánybíróság működésének keretével – ezeket a pontokat nem is zárták le. Szeptember 18-án az MSZMP és az Ellenzéki Kerekasztal jobboldali pártjai aláírták a megállapodást

a Nemzeti Kerekasztal tárgyalásairól, benne az alkotmánymódosításról. Ezt a megállapodást a Fidesz és az SZDSZ nem írta alá. Az SZDSZ bejelentette, hogy népszavazást kezdeményez egyebek mellett a köztársasági elnök választásának elhalasztásáról a szabad országgyűlési választás utánra.

Október 6-án az MSZMP-ből létrehozták az MSZP-t. Az MSZMP utolsó és az MSZP első elnöke, Nyers Rezső 7-én nyilvánosan ismertette: „Az MSZP az MSZMP-n belül a reformtörekvések örökösének tekinti magát.” De homályban hagyta a folytonosság alapját, azt, hogy az MSZP a reformerek érdekcsoportjának átmentését, teljes tulajdonlasi kapcsolati rendszerét is örökölte. Az alkotmánymódosítás szeptemberi változatát október 7-étől így immár az MSZP gondozta. Megbízásukból az Igazságügyi Minisztérium egységes szerkezetbe foglalta, és átadta az Országgyűlésnek. A végleges változatot aztán a reformpolitikát és a demokratikus szocializmus modelljét a lehetőségig egyeztető Németh Miklós kormánya terjesztette be zárószavazásra október 20-án. Országgyűlési elnökként Szűrös Mátyás intézkedett. Az elfogadott szövegben a szocializmus fogalma már nem szerepelt, a köztársaság és a köztársasági elnök intézménye pedig az 1848. évi III. és az arra támaszkodó 1946. évi I. törvénycikkre épült – a parlamentáris demokrácia jegyében, az Ellenzéki Kerekasztal kívánsága szerint. Keveredett hát az 1949-es kommunista alkotmányozás, az 1989-es pártállami reformerség meg az Ellenzéki Kerekasztal szemlélete. Ma is ezt a kevert módosítványt forgatjuk.

Jogállami alkotmányról van szó, noha nem nemzeti elvű alkotmányról. Lássuk be persze, hogy akkor, 1989-ben a jogállamiság elve győzelemnek számított. A nemzeti elv hiányát viszont a korabeli közvélemény nem élte meg vereségnek – nem is nagyon vette észre. Csak a pártállami és utódpárti döntéshozók elégedhettek meg átmentési törekvésük ezen alkotmányos biztosítékával, ráadásul jogállami biztosítékával. Ezt a jogállamiságot önmagában vett értéknek fogadhatjuk el. Más kérdés, hogy ezt az értéket mennyiben csorbítja, ha az adott jogállam nem védelmezi a nemzet önrendelkezését, érdekérvényesítését, a nemzetet magát.

Most ezzel a kérdéssel kell szembenéznünk. Különös fényt vet erre az 1989. október 20-án elfogadott Alkotmány bevezetésének és jogszövegének eltérése. Ez a bevezetés október 15-e tájt rögtönözve készült: „A többpártrendszer, a parlamenti demokráciát és a szociális piacgazdaságot megvalósító jogállamba való békés átmenet elősegítése érdekében az Országgyűlés – hazánk új alkotmányának elfogadásáig – Magyarország Alkotmányának szövegét a következők szerint állapítja meg.” A szociális piacgazdaság fogalma akkor egyedül az MDF választási programjában szerepelt. Onnan emelhettké át az alkotmánymódosítás bevezetőjébe. Csakhogy a hatályos rendelkezési részek nem ismerik a szociális piacgazdaság fogalmát – így ezt csak meglebegtették a rögtönzött bevezetés szerzői rejtélyes okból és célból. Akár politikai alkut vagy megtevesztést is feltételezhetünk.

Látjuk, tudjuk, hogy a szociális piacgazdaság éppoly idegen az elfogadott Alkotmány elvétől, mint a nemzeti önrendelkezés, a nemzeti érdekérvényesítés. Itt minden rész és összefüggés a nyitottságot fejezi ki. Még a nemzeti vagyon tulajdonlása is nyitottá válik azáltal, hogy az alkotmány későbbi törvények alá rendeli:

„A magyar állam tulajdona nemzeti vagyon. Az állam kizárólagos tulajdonának, valamint kizárólagos gazdasági tevékenységének körét törvény határozza meg.” De milyen törvény, mikor, miben, milyen kört határoz meg, mit enged, mit tilt? A nemzeti vagyonnak ez a tulajdonlása és kezelése akár a kiüresítésig szűkítheti ezt a kört. Maradjunk szorosan a piacnál és a piacgazdaságnál. Az 1989-ig kialakult függőség, állami garancia, társasági törvény érvényesülése a vállalkozás és a gazdasági verseny teljes szabadságának keretében 1990-től is átmentést kínált a pártállami és utódpárti érdekcsoportok, hazai és külföldi érdekkapcsolatok elsőbbségének. Ebből a védett elsőbbségből aztán mind szélesebb és mélyebb uralmi hátlózat bontakozott ki. De ez már a közjogi rendszerváltozás korszakára vonatkozik.

Amúgy az 1990. május 2-án megalakult új Országgyűlésben az MDF vezette jobboldal 59,5 százalékos többséget ért el. A kétharmados arányt meg sem közelítette. Új alkotmányozásra sem országgyűlési jogkörben, sem alkotmányozó nemzetgyűlés útján nem is gondolhattak. Ha rendszerváltozást említünk, ezért tehát a rendszerváltozás alkotmányos kényszerpályáról is beszélnünk kell. Politikai tekintetben elsősorban erről kell beszélnünk.

NEMZETI HIÁNYÁLLAPOT

Magyarország jogállami alkotmánya azáltal teljesedett be, hogy 1989. október 23-án Szűrös Mátyás országgyűlési elnök, megbízott köztársasági elnök kikiáltotta a Magyar Köztársaságot. De ez a beteljesedés is felemásra sikeredett. Október 23-át ugyanis az Országgyűlés nem nyilvánította nemzeti ünneppé. Az MDF kezdeményezését a pártállami és utódpárti képviselők nem szavazták meg. Jelképes esemény volt a jelképek nyelvén, hogy október 23-án a Magyar Köztársaság címeres zászlaját felhúzták az Országház kupolájára, de az 1956-os népi-nemzeti forradalom lyukas zászlaját nem húzták fel. Hiányzott ez a zászló a Magyar Köztársaság kikiáltásának ünnepi jelképei közül, ahogyan a Magyar Köztársaság Alkotmányából hiányzott a nemzeti önrendelkezés és érdekérvényesítés elve és biztosítéka. Egyikben is, másikban is a pártállami és utódpárti átmentést érhetjük tetten.

Nevezetesen az 1956-os népi-nemzeti forradalom minősítése az alkotmányozással párhuzamosan zajlott a pártállami döntéshozásban. Február 10-én Berecz János így fordult a központi bizottsághoz: „Október 23-a és november 4-e is közeledik... Ilyen kiélezett politikai helyzetben ezek politikai mozgásokat váltanak ki, és könnyen előfordulhat, hogy összeütközésekhez is vezetnek.” Horn Gyula kitágította az összefüggést: „Meg kell mondanom, hogy az 1956-os dolog vagy téma egy óriási gesztus az alternatívoknak, az ellenzéknek..., mert mint a nemzet lelkiismerete léphetnek fel eléggé összekovácsolódva az 1956-os téma kapcsán. Ez nekünk nem jó. Politikai küzdelem, de nem jó.” A továbbiakban ebben is a megelőzést szorgalmazták. Szeptember 25-én, az utolsó ülésen, az Országgyűlésnek átadandó javaslatlétél küszöbén igyekeztek dűlőre jutni. Kiss Péter óvatosan bejelentette: „A budapesti pártértekezlet meglehetősen nagy többséggel október 23-át

mint a nemzeti megbékélés és az erőszakmentesség napját támogatja.” Barabás János közös állásfoglalásra tett javaslatot: „Eddig a nemzeti emléknap kifejezés kapta a nagyobb többséget. Tehát azt javaslom, hogy maradjon a nemzeti emléknap megfogalmazás.” Az összegező dokumentum az átmentés szellemében értelmezi a múltat, és alapozza meg a jövőt: „A megújuló MSZMP 1956. október 23-át a demokratikus szocializmusért, a nemzeti függetlenségért, az átfogó és gyökeres reformokért kibontakozó mozgalom jelképének tekinti... Fejet hajtunk mindazok emléke előtt, akik meggyőződésük alapján bármely oldalon lettek a tűzharcok vagy az atrocitások áldozatai... Javasoljuk az Országgyűlés elnökének, hogy kezdeményezze a parlamentben a nemzeti megbékélés szellemét kifejező nyilatkozat megtételét, és október 23-a nemzeti emléknaprá nyilvánítását.”

Október 23-át ezzel intézték el. Nemzeti megbékélés, de kik között? Megbékélés „bármely oldal” túlélői között, a nemzet önvédelmének és önfeladásának képviselői között, a nemzeti szabadságharc elesett áldozatai és a hadüzenet nélküli háborús népiirtás tömeggyilkosai között? Ott és akkor ezzel a hamis megbékéléssel kívánták fedezni a kommunista pártállam eredendő bűnének felmentését – az átmentés részeként. A nemzet iránti felelőséget nem vállaló döntéshozók ezzel a rendszerváltozással egyetemben 1956 ügyét is kényszerpályára siklatták.

Teljes fordulat, történelmi igazságtétel a nemzet javára így azóta nem érvényesülhetett. Ebben a nemzeti hiányállapotban értük meg most, 2009-ben a huszadik évfordulót. Ez az évforduló arra figyelmeztet és kötelez, hogy vessünk végre számot ezzel a nemzeti hiányállapottal.

